

טיול¹

בתערוכה הקולוניאלית הבינלאומית, פאריס 1931

נתן אלתרמן

א. וינסן

מדי הקיץ של פאריס אינם משתנים מעונה לעונה. שרירות המזדה איננה פוגעת בהם. העיר שומרת חופש ומסורת. שמלה אפרורית. צווארון-כסף – הסינה. בארט לבן – מונמארטר. שמשיה סגורה, גנדרנית – טור עופל. חגורה ירוקה – גנים ויערות. אחד מהם הוא היער הווינסני. היה זה – עד לפני שנה – מקלט-נופש-והתבדרות להמון המטרופולין העמל. בכל ראשון בשבוע פלט מתוכו המטרו (הרכבת התחתית), מדי חמישה רגעים, עדרי אדם נוהרים למרעה. על רפידות העשב הכבוש פשטה הילולת סנדבישים, בירה מפעפעת, בקבוקי יין אדום, תיבות-צילום ופונוגראפים. במשעולים המשועממים צעדו בסך מלהג בתי אב אווזיים וזוגות-זוגות של ז'אן ונאנט. האגם התמים הצדיק על עצמו את גזר סירות הטיול, הפקיר את שערו המסתלסל לסריקת המשוטים ועיווה את פניו מקרירות הרסיסים הניתזים... שני האיים רבצו זה בצד זה כשתי בתולות שנזדקנו. באחד מימות האביב דאשתקד הושיט להם הגל המחלק עתונים את גליון יום אתמול. הפעם לא שב לצנוח על ברכיהן האדישות. הן הביטו אשה ברעותה וחזן השטוח נשם בחוזקה. אז אמרו: יש לפתוח את ארגזי הנדוניה למען יפוג ריח הנאפטאלין...

התערוכה הקולוניאלית נועדה להתקיים בווינסן.

עכשיו היו המשעולים לרחובות סואנים – מידרך לפיל, לגמל ולבת-היענה הרתומה, מיכבש לגלגלי האבטומובילים, מיצעד לרגלי אדם שחורות וצהובות, מיסחב לשמלות

1 נדפס ב'הארץ', י"א בתשרי תרצ"ב, 22 בספטמבר 1931, עמ' 2-3; י"ב בתשרי תרצ"ב, 23 בספטמבר 1931, עמ' 2-3.

הזרות-שובל. האגם שוצף ממזרקות, בוער ממדורות מועד. שתי הבתולות העגומות
חידשו נעורים וששון, חג-כלולות להן. שמן עתה – "איי אלף לילה ולילה".
צרפת, בלגיה, איטליה, ארצות-הברית, הולאנד, דאניה, פורטוגאל – שתלו כאן, על
שטח 114 הקטאר, את פרחי מושבותיהן המגוונים.

ב. המרחקים

גם הלילה, כמו אמש, וכמו בלילות אשר חלפו ושיבואו, ישב מישהו יחיד בחדרו
המרובע, ישלח עינים ללא כיוון ויחשוב בלי מאמץ: ברגע זה, בדיוק ברגע זה, יש יער-
בראשית הומה... אניה חותרת בערפל...

רעב זה לרחוק, תחושת הקירבה הזו לעולם, הם שהשיטו את הסירות האמיצות מתוך
הפיורדים, הם ניפחו את מפרש-האניות בחופי ספרד ופורטוגאל. פורטוגאליה! שלושת
ביתניה גדושים זכרון, גאות-עצב על זוהר שעומם.

באחד הקירות – מפת-תבל מאירה מתוכה. הימים כחולים, הארצות צהובות ובתווך
שטח זעיר ורוד, מספר סנטימטרים לאורך ולרוחב – ארץ ואסקו דה גאמה. ממנו פורצת
אגודת קרניים. הקווים מתפרדים, מתעגלים, מתפתלים בין איים, סובבים יבשות. העין
עייפה מללוותם. כל אחד נושא עליו את שם התייר הנוסע. צבעם זהוב. זהוב, על אף אודם
הדם הנשפך, על אף שחור העוולה התובעת. הם הרחיבו אפקים, קרעו חלונות, הסירו
צעפים – זו מלאכת האדם ורבות היא נעשית גם למורת-רצונו.

בכף חנית השלטון התקועה פה יש פנינים זרועות. כל השונא את ברק הלהב יסב ממנו
את עיניו, יביט אל אורן האמיתי. יראה בתערוכה פאנוראמה עולמית – מצבת לרוח
המעפילה.

אמנם, לא לזאת נתכוונו בניה. הסיסמה לכולה במלים הבאות: "כדי לממש את הרעיון
הקולוניאלי צריך לקבעו במוחנו". זוהי אחת הכתבות שנושא עליו "היכל הידיעות". אבי
האימרה הוא המארשאל ליאוטי, יוצרה של התערוכה ומכניע מארוקו המורדת. מכל צד
משננים לצרפתי, במפות ובציורים, בדפוס ובשלטי-חשמל: ידוע וזכור – שטח "צרפת
האירופית" אינה אלא חלקה ה-23.

אבל ההמונים (המונים!) בחודש מאי – 3 מיליון מבקרים, ביוני – 4 מיליון, ביולי – 5
מיליון, ב-14 באבגוסט עצמו, שהיה יום חג – 500 אלף!) באים לא על-מנת לספוג דעת,
ולא בשביל ללבוש גאוה, אין הם נראים ככובשים, הצרפתים הנחמדים הללו. הפועל
חרוש הפנים, הפקיד כפוף הגב, הרנטייה העגלגל – רוצים להתעניין, לתמוה... להרכיב את

נשותיהם על דבשת גמל ולהתעלס בצחוק, לטעום מיני תרגימה אשר לא ידעום אבותיהם ולהגיג בכובד-ראש: "אולי תרופה היא למחלת השינה... או תבלין שהיו מוסיפים לשבוייהם". הם רוצים לחיות מספר שאות בטונקין, לעבור בשוק הערבי, לראות בקוסמי נחשים, בריקודי-קרב אפריקניים... המסדרים הבינו את הדבר.

ג. אבן מקיר ...

...אבן – לאו דווקא. כל הבנינים, חוץ מן המוזיאון הקולוניאלי, העתיד להתקיים כמוסד תמידי (עכשיו יש מציעים לעשות את התערוכה כולה לפרמאננטית), עשויים חומר קל, לרוב עץ ושלד-ברזל. "סוד" זה, בניגוד לכל הסודות, איננו גלוי, הכל מוצק, "ביטוני", וכמה בתים נראים כהרוסים למחצה, שיני הזמן!...

אולם כל ביתן, אם גם איננו אבן, הריהו זועק... בשאגת שליט – כמו מקדש אנגקור; בנאום פועם, פיכה, ערוך בהפסאמטרים – כמו ביתן איטליה; בשיר מואדזין מיתמר – כמו המינארט האלג'ירי; בדממה צנועה וגדושה – כמו קבר רחל. שלל סגנונים ואורחות-חיים. בצד הודו-סין המלכותית, האפורה, מייללים קירות-סודאן האדומים... מרטיניקה הלבנה, המעודנת, גובלת עם קאלדוניה-החדשה אוכלת האדם... אבל כל ביתן משהה את רוחו הוא. ריבוי מוצגיו וסביבתו הטבעית כובלים את הרואה ומשכיחים את שאינו שייך אליו.

בבל ולא בליל, ערב-רב ולא ערבוביה.

הודו-סין, נזר מושבות צרפת, מכסה את החלק העשירי מכל שטח התערוכה. בו כלולים חמישה ביתנים, ביתן לכל מחוז מחמשת מחוזותיה, תיאטראות, ביתן המסעות, ביתן העתונאות, כפר דייגים ו...מקדש אנגקור, המכיל כ-23 אולמות ומהווה גם כשהוא לעצמו דמות סינטטית למושבה הגדולה...

מקדש אנגקור הוא "פאר התערוכה!" זהו שריד תרבות עתיקה, אשר יער-בראשית בקאמבודז' (הודו-סין) הצפינו במשך 400 שנה. תושבי הארץ שכחוהו ובני אירופה לא שיערו את מציאותו. עליו כתב פייר לוטי רדוף האַכסוטיות: "כאן אחת מפינות תבל, שבה צברו בני-אדם את הכמות הגדולה ביותר של אבנים, תבניות פסל, פיאורי חרט, ענפי אילן, פרחים ופרצופי חיה. אין אלה קווי בעל-בק או תיפי הפשוטים והגאים. זה מעביר על הדעת מרוב סיבוך וענקיות." את הבנין הזה חידשו בווינסן כמו שהוא, אם כי במידה מוקטנת. שטח בסיסו בתערוכה – 5000 מ"ר.

גוש רב-מידות. כל אבן – תג, כל שעל – דמות. תיבת-נוח שעמדה על אררט. חיותיה פרצו מקרבה ולא העזו לעזבה. ניתלו על הדפנים, גחנו מן הסיפון, הציצו מן הצוהרים... וקפאו. חמישה מגדלים לו. ארבעה בקרנותיו ואחד בתווך. צורתם – מצנפות עגולות-מחודדות. נדמה – ידי נשים צעירת שזרום מעשה סלסלה; ונדמה עוד – הנה יעופו... ירמו כעופות גדולים... האבירות האגודה של הבית, האווירות האגדית של מגדליו – כובד טקס וצקון תפילה.

דלת המבוא קטנה, קטנונית ביחס לבנין. היא היתה מתעלמת מעין לולא צובעה זהב ואודם ולולא הברקה כפנינה משובצת, מגבוה, ממצח החומה, ממרגלות המגדל המרכזי. אליה מטפסים בין טורי לבאים, במעלות אין-ספור, בשיפוע מאונך כמעט, כעובדי מזלות לקראת כוכב...

מקדש אנגקור עלה לבוניו רק ב-12,5 מיליון פראנקים, משום חמרי בנינו הזולים. חברת הסינמה האמריקאית "פרמונט" – ששה על המציאה וקנתה אותו. היא תשלחנו באשלשם אחד מסרטיה הבאים. הפעם אין לרגוז – שוב אמריקה!... טוב שסופו יהנה אנשים כקיומו. בשעה שקאמפודז' עסקה בבנין היכלה הקימו בצרפת את הנוטרדאם דה פארי. המשפט הקדום והנכון במקרה זה (אני נזכר בביתן האיטלקי ובעדיי המכשפים האוקיאניים) אומר: מרחק סגנונים, זרות תרבויות, עמים שלא ידעו אחד על מציאות השני. אולם כאן, בין שתי יצירות אלה, שנבך האדם גרמן, ישנו דמיון, אמנם מופשט, אבל יסודי. פרצופי-הקישוט המשונים וגרוטאות-אמן שרצה לגלם את המפחיד ובלתי-מתואר, ריבוי הקצוות המתחדדים וכלים מאליהם (זרועות שנשלחו לתפוס את המוחש ובלתי-מושג), הפירוט הרב (תוצאת חיבה שנועדה לכל אבן מן היד העובדת) – שווים הם פה ושם.

כאילו פרצה האמת הידועה והמורגשת ואישרה: בעמוק ובנצחי מותר האדם מן האדם אין.

הודו-סין שוקטת ואצילה, סגורה בתוך עצמה ומרשה אף למספר עליה לפתוח לו סוגריים וגם לשכוח לצאת מתוכם. אבל כל מטייל בה ייזהר נא. כי בעצם ובאמצע "מצב-הרוח" עלול הוא לספוג צליפת-שוט אשר תשיבהו אל עולם המעשה... כיצד? מספר צעדים מכאן והוא בסודאן, בעיר דז'נה האדומה...

אפריקה המערבית הצרפתית מצאה את ביטויה בביתן מרכזי מרובע, רב חומות. זוויותיו מודגשות, קווים ישרים, פשטותו פראית וקוראה לקרב.

מסביבו עיר קטנה. בבתים המפוזרים ובסימטאות הצרות שוקקים מאתיים מילידי הארץ. אודם צעקני, שחור מבריק, להג ממושך, חופז... פה צורפים, שם קולעי-רפידות, הלאה אמן עוסק בפיסול (היה בי רצון לשים את האמן במרכאות, אלא שאין זה מן המודה עכשיו, האמנות השחורה היא כעת אורחת קבועה בסאלונים), אחריו "שחור נהדר" מכריז על משהו בקולי קולות (הצרפתים עומדים לשמוע צלצול שפתו ומחליטים, לאחר קשב רב, שהוא מדבר צרפתית).

באחד הבתים מתוח חיץ מקיר אל קיר. מזה – הצופים, ומזה – החיים (לא, לא המשחקים אלא החיים) – קבוצת נשים וגברים מזוהמים עד כדי ביטול כל חשש איפור, שרויים בתוך תוהו ובוהו של כלים, סחבות ואשפה בלתי-תפאורתיים. רוקמים. זה מכייר, זה מחמם ארוחתו על גבי גחלים, זה ישן וזה מדבר... יש ומתעורר ויכוח כללי (ואולי דיקלום קולקטיבי?). הכל מדברים ושומעים באחת, כל אחד ממלא את חזהו אוויר, מוציא את כולו בצורת מחרוזת מלים, וחוזר ונושם... קופץ ממקומו, מניע את אבריו, מסובב לובני עינים עגולים... ושוב שקט...

לפעמים יורה מישהו באצבעו על אחד המסתכלים, ואומר מה, וכולם יענו לו בצחוק ממושך, מחלחל כמים בגרון... בדרך כלל הם "מצפצפים" על הזרים. ההתרגלו? או אולי ציוו עליהם להיות "טבעיים"? אמנם, הטבעיות רבה, אבל ריח ביכר נודף משם. הרצו הצרפתים להראות כיצד חיו השחורים בלעדיהם? מפרצופי התערוכה עברו שניים, הצהוב-האפור והשחור-האדום.

מארוקו, טוניס ואלז'יר – לבנות.

כאן לא אתאמץ לתאר דבר, כי מיותר הוא וגם מסוכן... כי את אמיתות הציור יוכל לבקר כל העובר ביפו וכל הגר בירושלים. זהו הסרט הערבי של א"י, מזמר, מדבר ומתנועע ב-100 אחוז. מפסגות המינארטים, מבתי החומר, מחלונות האפנדים, מן השווקים המכוסים, מבתי-הקפה הייא-ליליים...

מכאן יש ללכת ישר לביתן הא"י ולדמות הנמל יפו-תל-אביב.

מן המושבות הצרפתיות יש להזכיר עוד את גויניאה, את האנטילים ואת אוקיאניה. ניכר שגויניאה שמה לפני המסדרים אבן-נגף קשה. כיצד לטשטש את הרושם הקודר של השם הזה? גויניאה היא ארץ הגזירה של הנדונים לעבודת-פרך עולמית. על-כן הירבו להדגיש ולהוכיח, שמקום האסירים אינו אלא חלק זעיר מן השטח הרחב ההוא, הקורא להשקעת הון ומרץ ומבטיח עושר לנאחזים בו.

בביתן מארטיניקה הבדילו חדר קטן היסטורי. קריאולית צעירה, בת שבע-עשרה, יושבת על מיטתה שרויה בהזייה. לבת מארטיניקה זו ניבאה אחת הקוסמות: "את תהיי יותר ממלכה". הצרפתים רואים ומוסיפים בגאווה: "אמנם כן, היא היתה יותר מזה, היא נעשתה 'אימפראטריס דה פראנס'." זוהי ז'וזפינה, אשת בריתו של נפולאון בונאפרטה. אגב, מלכת צרפת הנוכחית אף היא שמה ז'וזפינה... בקר.

ליד ביתן גוואדלופה – בית-קפה. בקצהו – תזמורת יללנית, ובתווך – במה עגולה. עליה רוקדות בנות האי. שמלותיהן צרות וארוכות. זו כחולה, זו צהובה וזו אדומה. מתחת לשמלה משתלשלת סלסלה לבנה ויורדת עד כפות הרגלים. הן פוסעות פסיעות זעירות, כמעט שאינן זזות... (האם מפני היותן תושבות אי?...?) צלילי התזמורת ארוכים, נוהים... תנועות גוון כוספות... (האם מפני שמסביב לאי משתרעים?).

בהודו-סין – שקט רחוק, בסודאן – אֶכְסוּטִיּוֹת חיים, באנטילים – שעשועי נכר. זרות הפחד והפרימיטיביות – בקאלדוניה החדשה.

שם מסיכות אשר אוכלי-אדם לבשון לצורך טקס-הכירה, מגיני-מלחמה מאדמים, מוקשים לחיות-הבר, כלי-עבודה מגושמים (יש שאתה ניצב למול איזה מכשיר מחוכם וחושב: לו נמצאתי יחידי, מבודל, הרי לא הייתי ממציא ענין כזה... בשם אופן לא! אומרים לי: אתה הרחקת מהם מהלך אלפי שנים, אני נוטה להאמין... אלא נדמה לי, שאני בתורת פרט, איבדתי משהו בדרך), מצנפות מכשפים מכוסים קורי-עכביש... והנה... (איזו הזדמנות נפלאה לאימרת-אמת נוקבת!) מסיכה איומה, דומה בכל לקודמות, אבל... (פרוג'רס!) חבושה מגבעת אירופית...

בערך ב-35 ביתני-מושבות מרכזיים הראתה צרפת, בחוש מעשי וברוב כשרון, תמונה מאוחדת ובולטת.

הבנינים המסוגננים משיבים את נשימת הארץ, הן בצורתם והן (במקומות הטיפוסיים ביותר) בחומר בנייתם. התושבים, החיים בסביבתם הטבעית, מגלמים את נופה. המוצגים מהרובים משמיעים את דבריה. בסדר ובבירור הם מעבירים לעין את ההיסטוריה והפרי-היסטוריה, האֶטְנוֹגְרַאפִיָה, הדת, האמונה והספרות, תולדות הכיבוש, מפעלי הבריאות, החינוך והכלכלה, יחסי המסחר עם המטרופולין ולבסוף, השפעת המושבה על ה- (או, נכון יותר, סימניה ב-) ספרות והאמנות הצרפתית.

כעת לארצות האורחות.

בלגיה, ארץ החרושת, הציגה את קונגו היחידה שלה באופן בלתי-צפוי. בקצה רחוב מרווח ושקט, בתוך חצר רחבה, ניצבים שלושה בתי כפר בעלי גגות-כיפה עגולים. הכל עשוי קש, אבל המקלעת צמודה ואיתנה, הצבע צהוב בהיר והרושם – שפע טוב. הביתן האיטלקי נבדל מכל שכניו. כאן מדברים לא ה"נייטיבס", אלא ה"אדמיניסטרטיישון". איטליה בנתה סמל לעברה-עתידה הנכסף: בסליקה רומאית רצינית וגאה. טור עמודים ופסלי שליט.

לארה"ב – שוב הפתעה – דמות קרתנית. מאחורי גן מסודר ונקי ניצב בית משפחה צנוע. כאילו עוד מעט עשן יעלה מארובתו ומישהו ישקיף מן החלון לראות במזג-האוויר. זוהי העתקה מדויקת מבית ג'ורג' ואשינגטון במונט-ורנון אשר בוורג'יניה. הצרפתים רואים אות-חיבה מיוחד אליהם באידיאה זו של ארה"ב. היא הפקידה בידינו, אומרים הם, את הקדוש ביותר מזכרונותיה. ואמנם, סיבת הדבר – הידידות הפוליטית והאישית, ששררה בין ואשינגטון ולה-פאייט הצרפתי.

ביתנה של דאניה הוא ה"מקרר" של התערוכה. פה אתה זוכר, כי יש מקומות בתבל אשר לא יצמיחו פננות, ויש נשים המכסות אפילו את זרועותיהן... גרינלאנד הבודדת! כל רעותיה דוהרות ב"הורה" מסביב לקו המשווה, ואילו היא פרשה, כנזירה לבנה, להקיף לנצח, במעגל צר ואטי, את הציר קר-הרוח. מישהו הדביק על גבה כתובת-מוקיונים: גרינלאנד!... והיא דמה שוקט, רק ביעניה בוז מסנוור... ראה ראתה את הקור במארבו... אדיר הוא ואינו נחפז, שעל שעל יכבוש עד... דובים לבנים מלקקים את כפות רגליה...

גורלה של הולאנד, כמשתתפת בתערוכה, דומה לטרז'. ביתנה נחשב לראשון ביפיו ולאחד העשירים ביותר. במשך חדשים מיום הפתיחה נהרו מאות אלפים "לראות את מקדש אנגקור ואת הביתן ההולאנדי" ו... לצלם – (האם גם היום אומרים: "לראות את נאפולי ולמות?...") והנה, שריפה – שסיבתה לא נודעה עד עתה – פרצה בו ותאכלנו עד היסוד. הנזקים לא ייערכו בכסף. אוספי-זכרון יחידים בעולם עלו באש. אבל הולאנד הוכיחה יציבות מעוררת כבוד. בחודש ימים הקימה בית שני והתערוכה ששה שוב על ילד שעשועיה.

כל הנמצא כאן ביאווה או בסומאטרה ורוצה לא"י, אין לפניו אלא דרך אחת – תעלת סואץ.

בביתניה של חברת סואץ, בין רוב מוצגים טכניים והיסטוריים, יש קרן-זווית המרתקת המון שאינו מתמעט. בתוך מישקע בקיר מזדקר חרטום אניה מלפניו, ומצדדיו מערכת תפאורות נמצאת בתנועה בלתי-פוסקת. עמוד הכן והבט נכחך. אנייתך היא זו,

ואתה הנוסע... החופים צפים, כפרים חולפים מימין ומשמאל, סירות-דיג ואניות באות לקראתך. ה"סיפון" רועד תחת רגליך... זה דיו ליצור אילוסיה ואינו מספיק לגרום מחלת-ים... לבסוף מתרחבת התעלה – פורט-סעייד הופיעה. מעתה יש לעזוב את האניה (כי הנה תחל לשוב על עקבותיה) ולגשת ברגל לביתן הא"י.

"ארץ-ישראל – Palestine פלשתיין". כך רושם על הבית (כידוע, עשוהו בדמות קבר-רחל). למעשה, מוצדק רק השם העברי, כמעט שאין זכר לממשלה ולערבים. הביתן כולו עברי. הפוסח על מפתן המבוא בא לתוך "אולם אָדמוֹנד רוטשילד". מנגד – פן-הבשמים של "אביבה". אחרי סחרחורת של הירגליפים זרים – סוף-סוף שם מופר ומצלצל. איזה צלצול! יש בו אביב ותל-אביב ורביב ושביב ויפי כל הילדות ששמן אביבה... מימין – תבנית של מפעל רוטנברג, קטנה אבל מוצקת ומשמחת. לידה, דוגמאות מן התוצרת החקלאית הארצית, שהוצגו על-ידי ממשלת א"י, תמונות ממראות הארץ ומפת-הארץ ומפת דרכי מסילות-הברזל.

משמאל – בית-החרושת "נשר" ותל-אביב. כאן סמל השער – המגדלור, דיאגראמות בולטות וכמו תמיד – שורת תמונות המעבירות לעין את צמיחת העיר מן "האבן הראשונה" עד "הקרנבאל בפורים שנת"... (אין רע, זה יפה וטבעי. כל ההורים אוהבים ללטף את בת שעשועיהם ולספר: זה עתה שכבה בעריסה ועכשיו... גדולה, גדולה – הולכת לנשפי מחולות...).

ליד עבודות "בצלאל" נסתדרו הוצאות: "אמנות", "שטיבל", "דביר" ו"יובל". עד כאן שירה, והנה פרוזה (ריאליסטית ורומאנטית כאחד) – תוצרת הארץ. בית-חרושת לעיבוד עורות-לפקוביץ, "אריגה" ו"סריגה", שימורי-פירות של שמואל ברוזה, בקבוקי יינות ו"עסיס", הזוכים לשבחים רבים ואשר האור הנופל עליהם משווה להם זיק של צבעי קשת, "ליבר", "פרומין" ותעשיית הסיגאריות (מדוע אינן ניתנות למכירה? למרות המכס הכבד, הרי היו נמצאים להם "בעלנים", כי אין כסיגאריה להשריית דמיון ולטשטוש מרחקים). חדר קטן, מיוחד, נטל לעצמו גורלסקי-קריניצי, טוב הטעם ויפי העיבוד של הרהיטים עוצרים את זרם המבקרים ומשהים עליהם את העינים.

באולם הגדול שלאחריו מציגה תחנת-הנסיונות של מקוה-ישראל דוגמאות קרקע מאזורים שונים בארץ; הטחנות הגדולות ואיגוד נוטעי הטבק מראים מוצגים ומספרים. הנה "תנובה"! תוצרתה מהנה בצורה ובנקיון.

מחלקת-החינוך של הסוכנות היהודית הביאה חומר רב. צילומי ומספרי. מדוע לא עשתה כמעשה רעותיה במדינות השונות ולא הציגה גם ספרי-לימוד ומחברות-עבודה של

התלמידים? לנכרים ולכמה יהודים היה זה מוכיח ש"בעברית אפשר ללמוד גם פיסיקה",
ליהודים האחרים היה זה גורם סתם נחת-רוח...

אחריה – קרן היסוד, הקהק"ל, פיק"א ואליאנס.

במרכז האולם – תבנית אניה ועל סיפונה צורת פרדס, על עציו, פירותיו ושיטת
השקאתו. הצירוף אינו מוצלח ביותר, אבל הכוונה ברורה. תפוחי-הזהב (עשויים ספוג?),
המבצבצים מבעד לעלים, מעוררים ממש התפעלות.

בדרך כלל, הביתן הא"י (לידו ביתן מיוחד ל"מרבדיה") מרווח, נאה סדור ועשיר
מוצגים. מבקריו מרובים וחלקם הגדול בא לא לשם "ארץ הקודש", אלא למען "פלשתינא
העברית". אולם הזנחת ההסבר והתעמולה מפליאה, הדורש מקבל עלה-דפוס זעום וזה
הכול. שום כתובת ביאור, שום ספר הניתן לדפדוף.

ומסביב? גם אותו, כמו את הביתנים האחרים, מקיפה "אטמוספירה", ולא עוד אלא
שבערכו הכמותי הוא משתווה לגדולים שבהם. כאן, כנראה, השתדלו אחינו ב"י היושבים
בפאריס: שני בתי-קפה, ריסטוראן והמון סוחרים המוכרים הכול, חוץ מגזוז.

אמנם, לאחר שתצרף קו לקו את ערבוב השפות, את שם הקפה – "אוהל קדר", את
המזמרת הרוסית (!) בריסטוראן "כרמל" ואת הקוזאק (!!), הניצב ליד פתחו, תוכל,
בהתאמצות דמיונית קלה, להרגיש את עצמך בתל-אביב... ובכל-זאת, אם כל
ה"אטמוספירות" אמיתיות הן כמו זו, הרי שרימוני, רימוני במשך כל מסעי מהודו ועד
גרינלאנד.

בקירבת הביתן הא"י נמצא גן-החיות – השלמה נאה והכרחית לתמונת התערוכה.
המענין שבו הוא שחיותיו אינן כלואות אלא נמצאות על שטחי-אדמה רחבים, סבובי
חפירות. הליכותיה נעשות מתוך כך אמיתיות יותר, מכילות מה מעוזן או זריזותן הטבעיות.
הלביא צועד בטוחות וקצובות כחובל טכסיסי-קרב, הפילים יורדים לטבול במקווה-המים
ועם-הקופים מקפץ ורועש על הצור הגבוה שהותקן בשבילם.

הביתנים, האנשים והחיות העבירו הנה קטעים מעולמות רחוקים, אבל בתערוכה
משתתפת גם המטרופולין.

שלושה בנינים מרכזיים לה: לחרושת, ליערות קולוניאליים ולצרכי נוי ומותרות.
מחוץ להם, ביתנים להוצאות-ספרים שונות וביתן הטבק, אשר בו יכול כל הרוצה לעשן
סיגאריה שראה אותה לפני כמה רגעים בצורת עלה צהוב...

מול ביתן החרושת נמצא "היכל הידיעות", המכסה שטח של 14,000 מ"ר. צורתו
בנין עגול, השולח לאחוריו שתי גאלריות ארוכות, כזוג מחלפות. זהו "ראשה" או "מוחה"

של התערוכה. הפרוזדורים הנ"ל פתוחים מצדם האחד, מול גן מפליא בצורותיהם ההנדסיות. על כתליהם חקוקות בשורה כתובות, המסבירות בקצרה ובבהירות את מהותם וערכם של מיני התוצרת הקולוניאלית.

לאורך שני האגפים נסתדרו לשכות-המודיעין, חברות-המסע והארצות שאין הן ביתן משלהן. בריטניה-הגדולה נתכנסה בתוך חדר קטן, כמלך שנחבא לא הכלים... מדוע? גם הצרפתים מדיינים בזה.

התמימים עונים: צ'מפיון עולמי אינו רוצה להיראות בכפיפה אחת עם אתליטים חובבים... או: אין הגביר רוצה להיות סמוך על שולחן אחרים...

החקרנים מפרשים: היות ונמבלי שלהם זכתה להצלחה בינונית, אין ברצונם לעשות בעזרת שכנים מה שלא עשו בכוחות עצמם...

הגאים פוסקים: כאן, בין ארצות המעניקות לתושבי מושבותיהן חיי שפע, המעוררות ומעשירות את תרבותם המקורית, אין להם מקום! את מי יביאו הנה? את אדומי-העור הכלים? את בני הודו המורדים?

והציניים חותמים: לא הא ולא דא, אין להם כסף לכרטיס-כניסה...

שלוש מפות-אור "גדולות" באולם המרכזי מבליטות את הקשר שבין הארצות השולטות ומושבותיהן. אחת מציינת את הרשת של תחבורת-האנדרטות (בפרקי-זמן קבועים נדלקת מנורת-חשמל באחת מבירות-אירופה ונקודות-אור עונות לה מכל פינות העולם). השניה – את דרכי האוויר, והשלישית – את נתיבות-הים. אגב, הנמל היחידי, המצויין על פני המפה, מפורט סעיד עד טריאָסט – היא חיפה (דחתה אפילו את ביירות הצרפתית!). מכל בניני התערוכה בן-אלמוות הוא רק המוזיאון הקולוניאלי. שטח בסיסו 60,000 מ"ר. על קיר חזיתו משתרע תבליט ענקי, גדוש גופות אדם, חיות וצמחים. הכול משולב, מתפתל, מתנועע בעבודה ובשעשועים, במלחמה ובשלום...

בתוך הבית, בשלוש קומותיו, ערוכה סינתיזה לפעולה הקולוניאלית הצרפתית, על כל קורותיה ובכל הזמנים.

כאלה הם פני התערוכה ביום. בכותבי כן, אני נזכר בפאספורט שלי... שם רשום: הקומה... צבע העינים... השערות... בטוח אני, כי איש לא יכירני לפי הסימנים הללו. פרצוף חי אין די לצלם במלים. גם התערוכה חיה, חיה באלף נשמות, על-כן רציתי למסור מה מניבה ודומייתה, משטפה וקפאונה, מששונה והזיותיה. על-כן אשוב לראות בה במשתה הליל, עת, דלוקת עינים מזמר ומשכרון, תפשיל צווארה ותגמע ינות אור...

ד. תאורה

3000 פרוז'קטורים, 2000 פנסים, 500 קילוגרם אדים לשעה ומים ללא גבול הנה האנאטומיה של הפלא. אנאטומיה, מפני שאת המזרקורים אין עין רואה, והפנסים – פנסים הם רק משום "תכליתם" (יודעי-דבר אומרים: התערוכה היא נצחון התאורה המודרנית), יען האדים עולים כקטורת רבת-צבעונין, והמים – געש, אש, כור-זהב... התאורה איננה מתחילה בבת אחת. בהיות השמים כחולים מאוד נדלקים אחד אחד העמודים שניצבו משני צדי "המסילה הגדולה של מושבות צרפת". כל עמוד נוהר בשלושת צבעי הדגל: כחול, לבן, אדום. מתוך הכותרות נישאים אדים מגוונים אף הם. בראשית המסילה מזהיבה מזרקה בצורת חבוש (אנאנס) ובסופה מבליטים המזרקורים 82 מטר של ארד (ברונזה) – "מגדל החילות אשר מעבר לים". בין הביתנים, הנמשכים בשני טורים מן המזרקה עד למגדל, והנראים עתה כעשויים בדולח מסנן אור, נח מקדש אנגקור. הנה שוב: מאין שופע עליו הנוגה? הביטוי העברי: אור-גנוז מזמר באוזן, מתמלא חיים... הבית דומם כצעצוע גדול, צהוב-זהוב, יפה הוא בשנתו... צריך שבנות קמברידז' הקטנות, הרוקדות בבת-הראווה, תבואנה להשתחוות לפניו. ממגדליו שופעות אגודות קרנים ערפליות, ארוכות. לפני שער-הכבוד – מפל-מים מסנוור מפזז על פני עמוד-זכרון לתרים ולכובשים. מכאן עד לפינות הנידחות ביותר נפזרו פנסים בצורת מגינים, אורכידיאות, מגבעות-סין חבושות זו על זו. תו צורח (114) צורם בוקע מ"קרית השעשועים". למה הביאו לכאן את הלונה-פארק, את ה"קארוסלה"? אנשים טסים באווירונים, אנשים צועקים בקרונות ה"סציניק רילוויי" (20 קילומטר בעליות ובמורדות עוצרי נשימה, דרך "מדבריות" ו"יערים"), ציירים רושמים "פורטרטים" בסיטונות, גלגלי-גורלות מסתובבים... גמל נדהם רץ... דכי תזמורות – חג.

חג על האיים, אור מסתורין ואפלולית. אופות-חשמל גדולים מניעים בכנפיהם, קוראים לבוא. דאנסינגים רוגנים... בית-קפה סיני... הודו רוקדת עלופת צעיפים... נחשים מתפתלים לקול חליל... פולוניזית שחומה, גמישה כחתול-פרא, שרה מתוך הנשמה... רוע טעם, הלא כן? רומאנטיות רקובה... אני עונה כך: הרקוב, רבותי, מפרה את השדות... וחושב כך: אל אלוהים, מה יותר רומאנטי: ירח עולה או כלב מופה-צרעת? כל לב הוא כמידאס אומלל בהיכל הגוף. בהיותו חולה אהבה יחבק את הכול, בהיותו ארור-ציניות יירק בכול... ואמלל ממידאס – כי בהיותו בריא ומברוך ו... ריק ישאל את נפשו למות.

מן החוף ומן האיים פרצו מפלות-מים רחבות זו מול זו. הן נשקו, נאחזו ותיצורנה קמרוני גשרים בוססים. הנה יזהיבו, הנה יכחילו והנה יאדימו. תשלובת המזרקות יוצרת היכל מתנוצץ מגבישים, פרח גדול, טלול. הצבעים מתחלפים, מתערבבים, נבלעים זה בזה, אש מלהטת, אבכי-עשן כחולים, בוקר ורוז, טוהר צהרים, לילה סגול. פרפרי-המים מגיעים לחוף, דובקים במצח ובלחיים. בני-אדם כפותים יושבים טורים לראות במחנה. אכן, תיאטרון! מדי פעם תטוס אנחת-תמהון, תעבור מפה לפה... האם למחוא כף?...?

כאן, 1500 כוחות-סוס מעבידים 12 קובצות מאבות בדחיפת המים. 409 פרוז'קטורים יוצרים את מישחקי הצבע.

ומנגדו, מנגד לתיאטרון המשתולל, נשקף "האות הגדול". אבן, מים ואור (תמיד אור)... שלושתם אצילים וגאים. האבן – 50 מטר זקופים – כפות תומר לבנות. המים – פרץ עף ונופל, מבריק בגשם בעת חמה. האור – זהב וכסף ללא שינוי. אומרים: בנין זה מסמל את השלטון הצרפתי. אני ראיתי בו את דמות התערוכה. את ישישותה הכובלת, את שטפה הסוחף ואת האורים שהיא מעלה בעיני אורחיה-ילדיה, ילדי העולם.